

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovariša v Idriji.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljatve je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsak petek popoldne. Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.

Vse leto velja . . . 8 K
pol leta . . . 4 "
četrt leta . . . 2 "
posamezne številke po 10 h.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto. Priloge poleg poštnine 6 K.

Za oznanila je plačati od enostopne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 14 h
" " " dvakrat . . . 12 "
" " " trikrat . . . 10 "
za nadaljnja uvrščenja od petit-vrste po 8 h.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravišтво Učiteljskega Tovariša v Ljubljani, Gradišče št. 2.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Cesarjev jubilej.

Prepomemben jubilej, jubilej brez primere v zgodovini narodov in držav obhaja naša lepa, naša mogočna Avstrija. Vsi narodi, vsi stanoviti tam od zavedne Češke, tja do jadranskih valov, od mogočne Rusije tja do ledenih gor, se zbirajo okrog prestola Nj. Velikanstva našega cesarja, vsi kažejo neomajano vdanost, zvestobo in spoštovanje do osivelega starčka, ki že šestdeseto leto v nepretrgani vrsti muk in trpljenja vodi in vodi neustrašeno, neupogljivo krmilo državne ladje. Ne samo podaniki staroslavne Avstrije, temveč ves kulturni svet zre ob tako redkem dogodku v sodobni zgodovini z občudovanjem in največjim spoštovanjem v prevzišeno oseho.

Dasi je cesarjevalo pod habsburškim žezlom mnogo priljubljenih, mnogo odločnih mož, dasi je z zlatimi črkami zapisano ime visoke cesarice Marije Terezije, matere avstrijskih šol, enega tako sijajnih talentov Jožefa II., zaščitnika svobode in prosvete, a tako blagega, tako modrega vladarja, ki bi odprl podanikom toliko virov dušne in telesne blaginje kakor naš presvetli cesar ne pozna avstrijska zgodovina.

„Z Bogom mladost!“ s temi besedami je prevzel 2. decembra l. 1848. vladarstvo v olomuški knez nadškofjski palači z onimi lepimi lastnostmi, ki so jih ucepili učitelji v nežno srce mladega princea, z nauki, spletenimi v venec vzornih vladarskih čednosti, ki plapolajo še danes nad častito osivelo glavo.

Bili so takrat ne samo po Avstriji, ampak po vsi Evropi viharni časi, zato je bilo treba združenih moči in pod tem geslom: Viribus unitis! se je lotil velike odgovornosti. Kakor pomladansko oživljajoče solnce, tako se je razširil njegov blagodejni vpliv med vsemi narodi, predvsem je pa nastopil kot zagovornik vede, omike in napredka, svojo pozornost pa obrnil v prvi vrsti na razvoj šolstva.

Prva ustanovnica javnih ljudskih šol je bila Marija Terezija. Za njene vlade je zrastle nad 4000 takozvanih trivialk, na Kranjskem v Ljubljani, Novem mestu, Kranju, Škofji Loki, Kamniku in Idriji. Posebno je pa pomnožil šolstvo cesar Franc I. On je ustvaritelj stare šol. politiške uprave iz leta 1805., ki se je odpravila šele z novim šol. zakonom z dne 14.

maja 1869. leta. Ta politiška šol. uprava je pa bila silno krivična, pomanjkljiva in je v dobi 65 let tako zastarela, da ni mogla več z duhom časa naprej.

Ako hočemo spoznati važnost novega drž. šol. zakona, moramo poseči nekoliko v to upravo.

Oskrbovanje šol je viselo kakor v zraku. Deloma so skrbele za vzdrževanje cerkve, deloma srenje, sedanje občine, deloma dežele, šolski patroni in graščaki, na Kranjskem n. pr. knez Auersperg. Šolnina je bila obligatna, razdeljena po krajevnih razmerah in po kategorijah šol. Tako je bilo odmerjenih na trivialkah 3 do 5 kr. na teden, na glavnih šolah pa mesečno od 17 do 42 kr.

Pogled v notranjo šolsko upravo je bil silno žalosten. Uporabljale so se 30 do 40 let stare knjige, zato pa ni bil predpisan nikak učni načrt, nikak metoda. Učitelj se je ravnal po knjigah, uradna konstrukcija mu je pa doletela, koliko mu je predelati vsak mesec, eventualno v četrtletjih. Razen šol. knjig v c. kr. zalogi so bile vse druge prepovedane. Še bolj žalostni so bili učni pripomočki. Kaka stara, zamazana, raztrgana tabla, kreda, šiba — in s tem smo pri kraju. L. 1870. je bilo na Kranjskem samo 15 računal.

Učna metoda ni bila nič drugega kakor dolgočasen mehanizem, ki je kakor mora oviiral vsako uspešno delovanje. Kaj so otroci znali na spomin, to je bilo najvažnejše, kako vplivati na razum, kako delovati blagodejno na srce, to je bila postranska stvar. Verouk, branje, pisanje, računstvo so bili glavni predmeti, krščanskega nauka se je morala učiti mladina ob nedeljah do 18. leta. Omenim naj, da je bilo petje uvedeno kot obligaten predmet 1851., risanje 1853., telovadba, realije in ročna dela 1869. l.

Učiteljska izobrazba je bila na jako nizki stopnji. Kandidatje za normalke so imeli šestmesečni, za trivialke pa samo trimesečni pedagoški tečaj. Idrija je imela od l. 1857. do 1870. I. letnik. Povedati moram tudi, žal, da eksistira v Avstriji dežela, ki je še zdaj na isti stopnji z dobo pred 60 leti in to Tirolska. Tam zadostuje za pomožne učitelje 5 razredna ljudska šola in polletno hospitiranje, na Pred-

arlskem pa sprejemajo celo zasilne učitelje s 15 leti brez posebnega znanja.

O pravnih razmerah bi bilo najbolje — molčati. Kako so naši učitelji pobirali plače pri županih, kako so beračili od hiše do hiše, kako so opravljali službo mrtvogledcev, kako so jim otroci donášali šolnino itd., to je bilo tako žalostno, tako nevhvalno delo, da ga učitelj trpiti gotovo ni zaslužil. L. 1870. je bilo še 3/4 vseh kranjskih učiteljev orglavcev in mežnarjev. Učitelj je bil pravcati hlapec, kar se je ukrenilo na Dunaju, kar je odredil knezoškofjski ordinariat, to je obveljalo doma. Uboge, obžalovanja vredne vdove so dobivale na trivialkah iz ubožnega občinskega instituta po 8 kr., otroci pa po 2 kr. na teden in to le tedaj, ako je učitelj služboval v dotični občini najmanj 3 leta. Kar je iz te uprave najlepše, je uniforma, uvedena l. 1811. za vlade cesarja Franca I., ki je bila pa pozneje odpravljena.

Vse te hibe, vso onemoglost ljudskošolskega organizma je spoznal naš presvetli cesar, in tako je l. 1848. šinila nova kri v žile zastarelega šolstva. Na Dunaju se je ustanovilo naučno ministrstvo, po vsem cesarstvu so se pridilele deželam posebni strokovnjaki, dež. šol. sveti, obstoječi iz administrativ. uradnikov in šol. svetnikov. Med temi so zavzemali odlično mesto Močnik, Slomšek in Miklošič. Prva dvojezična slovnica, prve slovenske računice so delo Močnika. Ponemčevalen smoter se je izpodrinil in prodrlo je načelo, da mora biti šola osnovana na podlagi materinega jezika. Organizirala se je izobrazba ljudskih učiteljev in prišli so na svetlo prvi pedagoški časopisi kakor: Schulbote, Wiener Schulzeitung, Das österreichische Wochenblatt itd.

Da se je pa šolstvo obrnilo tako hitro na bolje, da je nastala popolna preosnova v tej prehodni dobi, za to gre ne malo zaslug takratnemu naučnemu ministru Leonu grofu Thunu in baronu Helfertu, njegovemu državnemu podtajniku.

Od l. 1860., zlasti pa od l. 1866., ko so zgrabili Avstrijo na severu Prusi, na jugu Italijani, je nastopila nova doba organizacije. Bili so to časi, ko so napredni sloji pod zaščito in zaslobo takozvanega meščanskega ministra naskočili z vso silo ljudsko šolo in zahtevali popolno preosnovo. Ustvaritelj novega šolskega

zakona je bil tedanji naučni minister Leopold Hasner plemeniti Artha, rojen na Češkem, mož napredka, mož nenavadne energije in dosegel, da je bila postava 24. aprila l. 1869. s 111 proti 4 glasovom sprejeta in 14. maja istega leta zadobila najvišjo sankeijo.

Tako je nastopilo z novim drž. šol. zakonom novo življenje, padla je krivica, ki je desetletja kakor rak razjedala šolstvo, odprla so se vrata postavodaji in na šolskem polju je zavel nov duh, duh napredka, duh dela v srečo in blagor avstrijskih državljanov. Šolsko nadzorstvo je stopilo v veljavo, razširila se je učiteljska izobrazba, pripravnice od 2 na 4 leta, službeni prejemki so se določili natančno, odpravila se je škandalozna šolnina in določile tudi natanko pravice učiteljstva. Uvedel se je 8 letni obvezni pouk ne oziraje se na stan, vero in narodnost. Oživela so učiteljska društva, na Kranjskem dež. učiteljsko društvo, prvo okrajno učiteljsko društvo je nastalo v Ormožju, stopili so v delo časopisi, na Kranjskem vrli „Učiteljski Tovariš“ in „Šola“, nadaljevalni tečaji, knjižnice, krajne, okrajne in deželne konference. Samo l. 1870. je izdalo ministrstvo do 70 postav in odredb, le žal, da niso s paragrafom 55. tako hiteli, ki je še dandanes potisnjen v ozadje. Število obiskajočih otrok je naraslo v 20 letih za 1 milijon, število šol od 14.800 do 18.600, število učnih oseb pa od 25.000 do 48.000. Število privatnih šol je padlo od 736 na 413, nasprotno se je pa zvišalo število privatnih šol s pravico javnosti od 222 do 566. Takozvane zakotne šole, ki so eksistirale zlasti v Galiciji, so se odpravile, ustanovili so se otroški vrteci, šole za gluhe in slepe, poljedelski tečaji in tudi izobrazba deklic se je vedno bolj upoštevala. Na Češkem so sezidali v sedmih letih 625 šol. V 20 letih je imelo že 8000 šol svoje vrtove. Število zločinov je padlo v tem času za 4000, število analfabetov pa v 10 letih za 400.000.

Pri nas so prišle postave v veljavo leta 1873., drugod prej ali slej, na Tirolskem pa še-le 90. leta. Velika zasluga gre tu tudi c. kr. okrajnim šolskim nadzornikom, ki so pričeli s svojim delovanjem l. 1869. Že v štirih letih so se pokazali velikanski uspehi po svetovno znani dunajski razstavi iz l. 1873.

Leta 1879. je pa nastal na šolskem polju boj, ki je trajal 11 let. Osemletna šolska obveznost je naletela na odpor, zlasti med kmetijskim ljudstvom. V državnem zboru so se pojavljali vedno bolj burni prizori in po viharjih debatah je obveljal končno predlog državnega poslanca Lienharta s 156 proti 149, torej samo s 7 glasovi večine, da se je osemletna obveznost skrečila na šestletno in uvedla ponavljalna šola, ki eksistira še danes. Avstrijsko učiteljstvo je stopilo na noge in priredilo na Dunaju impozaten protestni shod, ki se ga je udeležilo 1500 učiteljev in učiteljic.

Veliko hrupa je povzročila tudi novela iz l. 1883. Dosegle so se zopet nove olajšave, kakor poldnevni pouk, predčasni izstop iz šole, upoštevala oddaljenost, odpravil se je telovadni pouk za deklice. Tudi ta novela je bila sprejeta po hudih bojih samo s tremi glasovi večine. Proti tej postavi je zlasti demonstriralo češko in sleško učiteljstvo in vedno bolj so se čuli po Avstriji glasovi po podržavljenju šolstva, glasovi, ki so zlasti letos, ko gre za saniranje

LISTEK.

Dr. Janez Bleiweis.

Ob stoletnici njegovega rojstva.

Dne 19. t. m. je preteklo sto let, kar se je narodil v slikovitem Kranju dr. Janez Bleiweis, ki si je pridobil premnogo zaslug na polju slovenske književnosti kakor tudi na polju slovenskega politiškega življenja.

Ogledati si ga torej hočem prav nakratko kot slovenskega književnika in politika.

Jako mnogostransko je bilo njegovo književno delovanje. V živinozdravniško stroko spadajo njegove „Bukve za kmeta“, kjer govori o kupovanju, plemenjenju, reji in opravljanju konj. Temeljiti so spisi, ki jih je izdal skupaj z dr. Strupijem v zborniku „Živinozdravništvo“. Zanimivi so njegovi „Koledarčki slovenski“, ki

jih je izšlo pet zvezkov. Poleg običajne koledarske vsebine prinašajo životopise odličnih Slovencev, pesmi in pripovedi naših prvih pisateljev. Za gledališče je izdal pet zvezkov „Slovenskih gledališnih iger“. Pod njegovim vodstvom so se sestavili „Slovenska Berila“ za nižjo gimnazijo. Nešteto člankov je napisal za svoje „Novice“, ki jih je uspešno urejeval skoro celih štirideset let. Dokler nismo imeli drugih časopisov, so Bleiweisove „Novice“ združevale vse tedanje naše pisatelje in slovstvenike. Zlasti z „Novicami“ si je postavil dr. Bleiweis nemiljiv spomenik v našem slovstvu. Tukaj treba tudi omeniti, da se je posebno trudil, da se je ustanovila „Slovenska Matica“, in on je bil, ki je nagovoril škofa Wolfa, da je založil veliki nemško-slovenski in slovensko-nemški slovar.

Kot politik je zastopal dr. Bleiweis kot član posebne deputacije na Dunaju edino pravo stališče, naj vlada združi ves slovenski narod na Kranjskem, Koroškem, Primorskem in Šta-

jerskem v eno upravno celoto, v močen jezik na južno stran. Kot dolgoletni deželni poslanec si je pridobil pri nasprotnikih in prijateljih brezpogojno spoštovanje s svojim obširnim znanjem, moškim vedenjem in neupogljivo doslednostjo. Več stotin obširnejših in krajših njegovih govorov o raznih predmetih je zabeleženih za vselej v zapisnikih kranjskega deželnega zbora; posebno pa je odločno zagovarjal narodni napredek v gospodarskem oziru, govoril proti povišanju premnogih davkov in se trudil za zboljšanje občega zdravstva in za uvedbo slovenskega jezika v šole in urade. In v vseh teh ozirih je dosegel lepih in velikih uspehov.

Umrl je l. 1881 v Ljubljani in po pravici so žalovali Slovenci za njim kot za „očetom slovenskega naroda“.